DUMITRU

POPESCU

„Muzeul de ceară"

Un roman foarte interesant este *Muzeul de ceară* de Dumitru Popescu, superior în toate privinţele trilogiei ***Pumnul şi palma.*** Subiectul poate fi relatat în cîteva fraze. Un inginer, Sergiu Harnagea, directorul unei mari centrale industriale, bărbat în deplină maturitate, abia trecut de cincizeci de ani (dacă e să judecăm după unele elemente biografice, fiindcă autorul nu precizează nicăieri vîrsta personajului său), şi care s-a bătut din greu ca să promoveze profesional şi social, **e** cuprins de o ciudată slăbiciune şi nu mai găseşte în el forţa de a se menţine acolo unde ajunsese. Viaţa de familie i se pare deodată fadă, ca şi soţia, Despina, un fel de Vidra a cărei ambiţie îl smulsese cîndva carierei ştiinţifice pe tînărul şi promiţătorul asistent universitar transformîndu-1 în omul dornic de ascensiune. Munca la centrală îşi dezvăluie rutina cotidiană şi stresantă. Sergiu Harnagea a pierdut gustul puterii. Dar 1-a avut vreodată cu adevărat? Sau doar s-a lăsat tîrît de împrejurări şi manipulat de Despina? Reflectînd asupra trecutului, reînvăţînd să privească în jur la oameni şi la viaţa lor, directorul înţelege unde a greşit şi cum a devenit, din tînărul sensibil şi inteligent, un robot. Romanul descrie două fenomene inverse: robotizarea individului (care este o alienare prin dorinţa de putere) şi criza sufletească şi morală la capătul căreia se află libertatea (adică regăsirea esenţei).

Trebuie să adaug că romanul are o construcţie ingenioasă. Primele trei capitole, înfăţişînd pe Sergiu Harnagea la apogeul carierei lui politice (folosesc cuvîntul în sensul lui cel mai larg, căci, în definitiv, personajul rămîne doar un om al meseriei studiate la facultate, un inginer), sînt opera unui romancier şi prieten, pe nume Niky. Acesta face un experiment: încearcă să-1 surprindă pe marele Harnagea, din interior, să-i determine motivele subiective ale acţiunilor şi începutul nemulţumirii de sine. Apoi îşi pune eroul să citească primele trei capitole şi să le comenteze din punctul lui de vedere. Mai departe, romanul răstoarnă rolurile: de la al patrulea capitol, personajul este cel care îşi povesteşte viaţa, iar autorul îşi restrînge menirea la aceea a unui comentator. Procedeul aminteşte de acela întrebuinţat de Unamuno în *Negura.* Important este ca cele două voci să fie bine diferenţiate, cum şi sînt în *Muzeul de ceară,* Sergiu Harnagea fiind un narator mai „stîngaci, greoi şi zgrunţuros" (după cum spune Niky) decît romancierul, care, de la un punct, se specializează în interpretarea

„la rece", de sus, ca un fel de chirurgie morală, a cazului ilustrat de Hamagea.

Se poate lesne observa că, în linii mari, acest caz seamănă cu al protagonistului lui Alexandru Ivasiuc din ***Iluminări*** Şi acolo, şi aici, o ascensiune bazată pe nevoia de putere şi o criză care-i pune capăt. O prăbuşire, însă aceea vertiginoasă, a unui puternic, urmăreşte şi N. Breban în ***îngerul de gips,*** dar motivată altfel, şi mult mai iraţională în fond decît a lui Sergiu Harnagea şi a eroului lui Alexandru Ivasiuc. De fapt, aceste romane (şi altele multe) sînt romane politice în măsura în care tema lor e legată de relaţia de putere. Politicul are, în ce le priveşte, o accepţie şi mai largă, şi mai restrînsă decît aceea curentă: mai largă, fiindcă nu este limitat la politica propriu-zisă, la activist şi la lumea lui (deşi le poate conţine): mai restrînsă, fiindcă selectează un singur set de probleme din cîte poate conţine politica şi anume pe acelea referitoare la raportul de forţă dintre oameni sau dintre grupuri sociale. Mai simplu spus, politicul nu e tot una cu politica. Dintre scriitorii contemporani, cei mai preocupaţi de romanul **politicului** (genitivul nu e întîmplător) sînt tocmai aceştia trei: Alexandru Ivasiuc, N. Breban şi Dumitru Popescu. Dar şi D.R. Popescu în ciclul ***Vînătoarea regală*** ori Bujor Nedelcovici în ***Zile de nisip.*** Le putem opune romanul de tip Marin Preda ori Aug. Buzura. Deosebirile mi se par semnificative. Acesta din urmă priveşte, de obicei din unghi moral, destinele unor oameni obişnuiţi şi pentru care puterea e o apăsare sau un factor distructiv. Eroii nu vor să trăiască dominîndu-şi semenii. Problema lor e, cel mult, de a nu fi dominaţi.' De fapt, în centrul sistemului de valori care-i călăuzeşte (conştient ori nu) se află o relaţie de altă natură decît aceea studiată de romancierii politicului şi anume relaţia de dragoste. Romanul iubirii şi romanul puterii reprezintă jumătăţile gemene şi antagoniste ale prozei sociale contemporane. ***Cel mai iubit dintre pămînteni*** sau ***Refugii*** sînt exemple aproape clasice pentru romanul iubirii, aşa cum titlurile citate înainte sînt pentru romanul puterii. în acesta, oamenii nu sînt chiar cu totul banali. Au, în orice caz, psihologia unor luptători sau a unor învingători. Şi uneori şi statura cuvenită. Criza prin care trec îi apropie de oamenii simpli şi liberi a căror condiţie o rîvnesc, dar numai după ce au sorbit pînă Ia capăt cupa puterii. Atîta vreme cît romanele politicului descriu lupta pentru putere, morala este pusă în paranteză. Intervenţia factorului moral anunţă şi însoţeşte sfirşitul acestei lupte, decepţia şi prăbuşirea eroului."Există în clipa de faţă la noi nu numai cîteva bune romane de acest fel, dar şi o mitologie pozitivă a puterii, vizibilă mai ales la N. Breban, o mitologie aşa-zicînd optimistă (căci „puterea" sau, mai exact, ideea de putere, păstrează prestigiu şi face prozeliţi). Am unele raţiuni să cred că o mitologie negativă, „decepţionistă" e pe

cale să-i ia locul. Criza eroilor din ***Iluminări*** şi din ***Muzeul*** *de ceară* îi sugerează o parte din motive şi stereotipii.

Eroul lui Dumitru Popescu este, la începutul romanului, un şef respectat, adulat, temut. Despina (care şi-a asumat din capul locului, printr-un soi de contract cu soţul ei, foarte tînăr pe atunci, răspunderea pentru „plenitudinea vieţii lui intime") i-a alcătuit şi o „curte", de rude şi de cunoscuţi, .care, în cîte o seară, îl distrează cu glumele lor, îl relaxează, îl scot din priză. Primul capitol îl arată pe Harnagea în mijlocul „curţii lui". Autorul creionează cîteva portrete memorabile. Sergiu însuşi ne apare ca un om tare (pe situaţie şi pe sine), capricios, brutal şi ştiind perfect că toţi musafirii depind prea mult de el ca să-i fie cu adevărat prietenia La fel de repede şi de sigur sînt portretizaţi colegii lui Harnagea, la şedinţa de la minister, în capitolul al doilea.

în fine, al treilea relatează o escapadă în satul natal a lui Harnagea. Altă zonă socială permite romancierului să-şi probeze spiritul de observaţie şi forţa de caracterizare: urmaşii marilor ţărani de odinioară sînt nişte şmecheri şi nişte profitori, unii înlesniţi material, dar lipsiţi de orice gust, mahalagii de tip nou care petrec pînă şi la înmormîntări cu o vitalitate înspăimîntătoare. După acest remarcabil debut, care ne pune în temă şi ne dă o vie senzaţie de autenticitate, romanul trece din mîna „romancierului" în aceea a personajului. Sergiu va relata de aici încolo el însuşi totul. Cinci capitole (de la al şaselea la al zecelea) sînt biografice. Este partea din roman consacrată robotizării, asemănătoare cu partea din ***Iluminări*** în care protagonistul îşi rememorează cariera. O carieră tipică, condusă de dorinţa de parvenire şi de folosirea tuturor prilejurilor. Sergiu nu e propriu-vorbind un ticălos, deşi unele din mijloacele la care recurge nu sînt cinstite. E un bărbat inteligent şi care profită de asta ca să se impună. Criteriul moral nu intră în calcule. Morala e pusă în paranteză, pe durata ascensiunii, sau suprimată. Sergiu urmează o şcoală de machiavelism. învaţă să atace şi să se apere, să se disimuleze, să fie dur şi ipocrit, direct şi ocolit, după împrejurări. învaţă mai ales să suporte umilinţele: aceasta e şcoala cea mai grea. Şcoala carierismului şi a puterii. Tactica şi strategia obţinerii puterii sînt studiate meticulos de D. Popescu, cu bune intuiţii psihologice. Harnagea, întors acasă după ce a fost uns director, la Despina lui fără de care n-ar fi izbutit nimic, simte brusc fragilitatea de porţelan, răceala calculatei femei. Prea plinul din el, vitalitatea satisfăcută, a învingătorului au, după ani de căsătorie, revelaţia că Despina e o femeie seacă. Paginile din capitolul al optulea care analizează această decepţie sînt, psihologic, profunde şi adevărate. Dar descoperirea nu-1 împiedică pe Harnagea să se lase şi mai departe „prelucrat" de Despina, care alege

mobilele şi restul obiectelor din casă, îi orientează relaţiile şi vizitele. Robotizarea va fi perfectă în clipa în care viaţa personală a puternicului director va fi complet golită de orice neprevăzut.

în acest punct Se închide paranteza biografică. Nemulţumit de ce a aflat în propriul trecut, Harnagea schimbă metoda. Romanul „lui" (adică acel manuscris încredinţat lui Niky spre lectură) e o permanentă căutare a greşelii care i-a falsificat firea şi existenţa. Semnele de îndoială apăruseră din primele capitole. Ele se înmulţesc acum. In capitolele unsprezece şi doisprezece, eroul îşi descrie conştiincios programul. O zi din viaţa lui Sergiu Harnagea. Autorul alternează bine registrele. Dacă pînă aici proza avea o respiraţie mai largă, cuprinzînd în mari ochiuri trecutul, ea devine acum aproape telegrafică, nervoasă, iute. O soluţie neaşteptată ne întîmpină la sfîrşitul capitolului al doisprezecelea. O zi ca oricare alta, o zi model aşadar, dar Ia finele căreia se produce un eveniment unic: conştiinţa crizei sufleteşti izbucneşte. Un eveniment unic şi irepetabil încheie o descriere paradigmatică. Procedeu surprinzător şi, prin schimbarea pianului, şocant. *„Am ajuns la capătul puterilor",* constată Harnagea. Ceea ce urmează decurge logic din această constatare. Personajul pleacă aşa-zicînd în căutarea timpului pierdut. Dă de urma cîtorva dintre foştii colegi, merge în oraşul unde făcuse şcoala etc.

Un capitol amplu şi foarte puternic este al treisprezecelea, în care Harnagea coboară foarte adînc în subteranele conştiinţei iui morale, reamintindu-şi primele iubiri şi renunţările ulterioare. Atmosfera ne evocă uneori pe N. Breban (restaurantul sordid, grupul de oameni care mănîncă şi beau, intrarea într-un fel de euforie a mărturisirii, continuarea chefului acasă la unul din prieteni etc). Se reţin şi Mişu Tudorcea, soţia şi* fiul lui vitreg din capitolul următor: o familie insolită, în zugrăvirea căreia romancierul se dovedeşte un adevărat virtuoz. Romanul nu ne comunică ce s-a întîmplat pînă la urmă cu directorul. Bănuim:' Sergiu va fi schimbat din funcţie, va rămîne simplu inginer. Casa şi soţia, le-a părăsit. Cu o simplă valiză în mînă, se opreşte într-un parc pe o bancă. Ninge. E aproape noapte. O femeie aleargă. Ce e asta? Libertatea? Dezalienarea? O nouă viaţă? Desigur, acestea şi altele. Sergiu Harnagea încearcă sâ nu se mai simtă un intrus • printre oamenii de pe stradă, văzuţi de atîtea ori de la fereastra biroului lui directorial.

Construit strîns, fără lăbărţare, scris cu mînă sigură, extrem de autentic, plin de observaţii de viaţă, dar şi de idei, *Muzeul de ceară* este un bun roman social şi psihologic, care se citeşte pe nerăsuflate.

(România literară, nr. 12, 1985)